

## ***Działalność Komitetu Kultury Niezależnej w latach 1982–1989***

Adam Ruciński

---

Wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. zawiesiło wszystkie zaplanowane imprezy kulturalne wraz z rozwiązaniem odbywającego się w Warszawie Kongresu Kultury Polskiej (KKP). W styczniu 1982 r. przy Regionalnej Komisji Wykonawczej (RKW) regionu Mazowsze powołano Komitet Kultury Niezależnej (KKN), który wspierał niezależną twórczość kulturalną i naukową<sup>1</sup>. W pracę komitetu zaangażowali się: Teresa Bogucka, Andrzej Drawicz, Władysław Kunicki-Goldfinger, Marta Fik, Andrzej Jarecki, Halina Mikołajska, Kazimierz Kaczor, Andrzej Szczepkowski, Bohdan Kosiński, Tadeusz Kaczyński, Aleksander Wojciechowski, Tadeusz Boruta, Kazimierz Orłoś, Krzysztof Knittel, Andrzej Kijowski<sup>2</sup>. Powołanie KKN było odpowiedzią na zawieszenie przez władzę Związku Polskich Artystów Plastyków (ZPAP)<sup>3</sup> oraz Związku Artystów Scen Polskich (ZASP)<sup>4</sup>.

Strukturalnie komitet podzielony został na działy tematyczne: literaturę (Andrzej Kijowski, Kazimierz Orłoś), teatr (Kazimierz Kaczor, Marta Fik, Andrzej Szczepkowski), muzykę (Tadeusz Kaczyński, Krzysztof Knittel), sztuki plastyczne (Aleksander Wojciechowski, Andrzej Osęka). Przewodniczącym został Jerzy Ściskalski, a sekretarzem Teresa Bogucka nadzorująca sprawy finansowe. W skład rady wchodził: Kazimierz Dziewanowski, Małgorzata Łukasiewicz, Bohdan

---

<sup>1</sup> K. Zalewska, *Kultura w stanie wojennym na przykładzie likwidowanych związków twórczych*, [w:] *Droga do niepodległości. Dzieje „Solidarności” 1980–2005*, red. A. Borowski, Warszawa 2005, s. 301.

<sup>2</sup> S. Ligarski, T. Ruzikowski, *Kultura niezależna*, [w:] *Pokolenie 80. Niezależna twórczość młodych w latach 1980–1989*, red. T. Boruta, Kraków 2010, s. 73.

<sup>3</sup> Związek Polskich Artystów Plastyków – organizacja utworzona w marcu 1911 r. pod nazwą Związek Powszechny Artystów Plastyków. Inicjatorami powołania związku byli Tytus Cyżewski, Andrzej Zbigniew Pronaszkow oraz Leon Kowalski, który został pierwszym prezesem stowarzyszenia. Organizacja wspierała niezależną twórczość młodych artystów i rzeźbiarzy. 27 października 1934 r. z inicjatywy związku otworzono Dom Plastyków. Po 1945 r. związek prowadził podziemną działalność z ramienia „Kawiarni Plastyków”. Po reaktywacji związku prezesem został prof. Czesław Rzepiński. 18 grudnia 1981 r. ZPAP został zawieszony, a 20 czerwca 1983 r. rozwiązany. 14 czerwca 1989 r. ponownie zarejestrowany, [http://www.zpap.krakow.pl/web/documents/historia\\_zpap.html](http://www.zpap.krakow.pl/web/documents/historia_zpap.html)9 (19.03.2011).

<sup>4</sup> Związek Artystów Scen Polskich – organizacja utworzona 21 grudnia 1918 r. na ogólnopolskim Kongresie Konstytucyjnym w Warszawie. Pierwszym prezesem stowarzyszenia został Wincenty Rapacki. Organizacja wspierała aktorów i reżyserów filmowych i teatralnych, zakładając w 1925 r. pismo „Scena Polska” oraz budując Domy Aktora w Skolinowie i Warszawie. Po 1939 r. związek prowadził podziemną działalność tworząc Tajną Radę Teatralną. Po 1945 r. władze komunistyczne w miejsce ZASP powołały Stowarzyszenie Polskich Artystów Teatru i filmu (SPATiF). W 1981 r. powrócono do starej nazwy, a 1 grudnia 1982 r. związek rozwiązano. 19 grudnia 1983 r. władze powołały nowy ZASP współpracujący z rządem. W 1989 r. reaktywowano dawne stowarzyszenie; *Wielka Encyklopedia „Oxford”*, red. H. Mc Glynn, t. XX, Warszawa 2010, s. 249; K. Zalewska, *Kultura w stanie...*, dz. cyt., s. 302–303; *Dokumenty władz NSZZ „Solidarność” 1981–1983*, red. J. Olszok, Warszawa 2010, s. 104 (*Oświadczenie programowe tymczasowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność pt. „Solidarność dziś” 1983 styczeń 22*); J. Holzer, K. Leski, *Solidarność w podziemiu*, Łódź 1990, s. 68.

Kosiński oraz Andrzej Jarecki<sup>5</sup>. Działalność finansowano z utworzonego w Paryżu z inicjatywy Jerzego Giedroycia oraz Czesława Miłosza Funduszu Pomocy Niezależnej Literaturze i Nauce Polskiej<sup>6</sup>.

W marcu 1983 r. z inicjatywy członków komitetu rozpoczęto drukowanie miesięcznika „Kultura Niezależna”, który informował o podziemnej działalności kulturalnej. W skład redakcji wchodził: Marta Fik, Andrzej Osęka, Jan Walc, Janusz Sławiński, Zyta Oryszyn oraz Andrzej Kaczyński. W piśmie zamieszczano teksty literackie, wiersze, prozę, eseje literackie i historyczne, recenzje, artykuły oraz wywiady z twórcami związanymi z podziemną opozycją. Publikowano również komunikaty komitetu o odbywających się wydarzeniach artystycznych oraz informowano o laureatach nagród kulturalnych „Solidarności”. Ostatni numer „Kultury Niezależnej” został wydany w 1991 r.

Kolejną z form działalności była organizacja wystaw artystycznych. Przedstawiano dzieła Ryszarda Grzyba, Tadeusza Boruty, Pawła Kowalewskiego, Jarosława Modzelewskiego, Włodzimierza Pawlaka, Łukasza Korolkiewicza, Marka Sobczyka, Ryszarda Woźniaka oraz Zbyluta Grzywacza wyrażających w swoich pracach absurdu systemu socjalistycznego np. (Zbylut Grzywacz *Powrót do źródeł*, Łukasz Korolkiewicz *13 grudnia 1981 rano*). Opiekę nad podziemnymi wystawami artystycznymi objęli Andrzej Osęka oraz Aleksander Wojciechowski<sup>7</sup>.

Komitet Kultury Niezależnej współpracował także z kościołem katolickim. Organizowano Tygodnie Kultury Chrześcijańskiej (TKCh)<sup>8</sup>, na których prezentowano wystawy, przedstawienia teatralne oraz pokazy filmowe odbywające się w świątyniach<sup>9</sup>. Twórczość młodych artystów skupiona była wokół tematyki sakralnej. Powstałe szopki i groby pańskie zawierały elementy nawiązujące do obecnej sytuacji w kraju. Kraty, pałki, kajdanki, paczki, postacie milicjantów stały się protestem przeciwko dyktaturze gen. Jaruzelskiego oraz Wojskowej Radzie Ocalenia Narodowego (WRON)<sup>10</sup>.

Tadeusz Boruta jeden z artystów współpracujących z KKN po latach stwierdził, że zaangażowanie artystów w podziemną działalność było spore, a prace stanowiły mentalne odczucia twórców w walce z komunistyczną władzą, którą określił słowem „odnowa”<sup>11</sup>.

<sup>5</sup> T. Ruzikowski, *Stan wojenny w Warszawie i województwie stołecznym 1981–1983*, Warszawa 2009, s. 286.

<sup>6</sup> Fundusz Pomocy Niezależnej Literaturze i Nauce Polskiej, „Kultura”, nr 417, b.m. 1982, s. 35–36.

<sup>7</sup> A. Wojciechowski, *Czas smutku, czas nadziei: sztuka niezależna lat osiemdziesiątych*, Warszawa 1992, s. 5–13; A. Rottenberg, *Sztuka w Polsce 1944–2005*, Warszawa 2005, s. 294; M. Hermansdorfer, *Trzecia zmiana i inne*, „Rzeczpospolita”, 16–17 maja, b.m. 2009, s. 5.

<sup>8</sup> J. Żaryn, *Kultura niezależna w kościele katolickim w Polsce 1981–1989. Szkic do portretu*, [w:] *Kościół i kultura niezależna*, red. B. Tracz, Katowice 2011, s. 18–19; Pierwsze Tygodnie Kultury Chrześcijańskiej zapoczątkowano w 1975 r. z inicjatywy ks. Tadeusza Uszyńskiego oraz ks. Wiesława Niewęgłoskiego, B. Tracz, *Kościół mecenasem i parasolem ochronnym*, „Rzeczpospolita”, 16–17 maja, b.m. 2009, s. 4.

<sup>9</sup> Ł. Kossowski, *Cudowne lata*, „Konteksty”, nr 1, b.m. 2011, s. 124.

<sup>10</sup> M. Rosalak, *Grób pański*, „Rzeczpospolita”, 16–17 maja, b.m. 2009, s. 1.

<sup>11</sup> T. Boruta, *Pokolenie 80. Niezależne malarstwo młodych w wystawienniczym ruchu przykościelnym*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 1–2, Warszawa 2011, s. 36.

Od pierwszych dni stanu wojennego wielu artystów przystąpiło do bojkotu radia, telewizji oraz teatru. Łącznie w okresie stanu wojennego akcją poparło 1700 artystów i plastyków<sup>12</sup>. KKN wspierał inicjatywę „Kodeksu okupacyjnego”, który kategorycznie zabraniał publicznych występów. Kodeks w następujący sposób określał postępowanie artystów:

„W środowisku aktorskim za kolaboranta uważany będzie każdy, kto występuje lub realizuje programy w radiu i telewizji (spektakle, audycje, słuchowiska) oraz uczestniczy w imprezach publicznych służących propagandzie reżimowej (akademie, rocznice, obchody świąt i uroczystości państwowych)”<sup>13</sup>.

Pod patronatem KKN działało również niezależne podziemne środowisko teatralne. Po 13 grudnia 1981 r. zamknięto wszystkie teatry na terenie całego kraju, zawieszając przedstawienia do odwołania. Natychmiast, przystąpiono do weryfikacji aktorów i pracowników, którzy w większości poparli aktorski bojkot. Nieliczni, którzy zdecydowali się poprzeć oficjalny program teatralny byli szykanowani i ośmieszani przez swoich kolegów. Stanisław Mikulski oraz Janusz Kłosiński zostali podczas swoich występów wyklaskani, a publiczność nie przychodziła na spektakle z udziałem tych aktorów. Od stycznia 1982 r. wznowiono publiczne przedstawienia teatralne, a władze zawieszonego Związku Artystów Scen Polskich (ZASP) potępiły i wykluczyły aktorów nieuczestniczących w bojkocie.

Artyści w odpowiedzi na działania represyjne, postanowili zorganizować swój podziemny teatr, w którym wystawiano sztuki objęte zakazem i cenzurą. Przedstawienia organizowano w domach aktorów lub osób związanych ze środowiskiem teatralnym. Ze względu na miejsce wykonywania przedstawień teatr nazwano „teatrem domowym”. Pierwszy spektakl pt. *„Przywracanie porządku”*<sup>14</sup> wystawiono 1 listopada 1982 r. w mieszkaniu Ewy Dałkowskiej, która była jedną z założycielek. Członkowie komitetu wspierali występujących aktorów zapewniając im paczki żywnościowe i odzież oraz prowadzili publiczne zbiórki pieniędzy dla grających artystów, w wysokości od 5 do 60 tys. złotych<sup>15</sup>.

Zainteresowanie społeczeństwa domowymi przedstawieniami było spore, na każdy występ przychodziło od 30 do 100 widzów. W okresie stanu wojennego z podziemnym teatrem współpracowali tacy aktorzy jak: Marta Fik, Emilian Kamiński, Maciej Szary, Jan Pietrzak. Wystawiano sztuki teatralne, czytano wiersze znanych polskich pisarzy, śpiewano pieśni i modlitwy religijne<sup>16</sup>.

<sup>12</sup> Ks. W.A. Niewęglowski, *Kościół i kultura w latach osiemdziesiątych XX wieku*, [w:] *Kościół i kultura w latach osiemdziesiątych XX wieku. Doświadczenia warszawskie*, red. Ks. W.A. Niewęglowski, Katowice – Warszawa 2011, s. 15.

<sup>13</sup> J. Holewińska, *Dom, kościół, ulica – podziemna przestrzeń teatralna w latach 80*, „Konteksty”, nr 4, b.m. 2010, s. 118.

<sup>14</sup> Tamże., s. 201.

<sup>15</sup> D. Przastek, *Scena bez kłamstw. Teatr w kościele po 13 grudnia 1981 roku*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 1–2, Warszawa 2011, s. 50.

<sup>16</sup> M. Fik, *Teatr Drugiego Obiegu materiały do kroniki teatru stanu wojennego 13 XII 1981–15 XI 1989*, Warszawa 2000, s. 12–54.

Działano w solidarności z internowanymi ludźmi teatru: Haliną Mikołajską, Izabelą Cywińską, Haliną Winiarską, Jerzym Kiszkiem, Jerzym Markuszewskim, Kazimierzem Kutzem, Maciejem Rayzacherem, Zbigniewem Kubikowskim oraz Teresą Bogucką<sup>17</sup>.

W spektaklach przedstawiano utwory: Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Stanisława Wyspiańskiego. Ze szczególną podniosłością grano postacie: Tadeusza Kościuszki, Maurycego Mochnackiego, Joachima Lelewela, Józefa Piłsudskiego, o. Maksymiliana Kolbego, kardynała Stefana Wyszyńskiego, które uświadamiały widzom poczucie ciągłej walki o niepodległość. Pojawiały się również postacie: Stanisława Augusta, Szczęsnego Potockiego, Jakuba Szeli, Feliksa Dzierżyńskiego, oznaczające zdrajców narodowych, co odnosiło się do gen. Wojciecha Jaruzelskiego i WRON<sup>18</sup>. Scenariusze do podziemnych spektakli pisali: Stanisław Barańczak, Jan Kelus<sup>19</sup>, Gwido Zlatkes, Jacek Kaczmarski, Leszek Szarugi<sup>20</sup>, Ernest Bryll<sup>21</sup>. W występach starano się nawiązywać do sytuacji politycznej, ukazując stan wojenny z perspektywy zwykłych obywateli. Nawiązaniem była „Noc Grudniowa”, w której pokazano pierwsze godziny 13 grudnia 1981 r. Ukazywano również trudną sytuację ludzi internowanych. Przykładowo w spektaklu „Damski Pokój”, gdzie przedstawiono kilka osób zamkniętych w jednym pomieszczeniu z różnych przyczyn i o przeciwstawnych poglądach<sup>22</sup>. Teatr domowy działał do końca lat osiemdziesiątych, łącznie przygotowując i wystawiając ponad 300 przedstawień<sup>23</sup>.

W stanie wojennym funkcjonował także powstały w połowie lat siedemdziesiątych Teatr Ósmego Dnia (TÓD), który skupiał ludzi z Niezależnego Zrzeszenia Studentów (NZS). W okresie stanu wojennego organizował on podziemne domowe przedstawienia, które były prezentowane przez młodych niezależnych aktorów. Wspierał internowane osoby, wydając swoje pismo „Wojna Grudniowa” („WG”), w którym informowano o losach ludzi internowanych oraz o sytuacji w polskim teatrze.

<sup>17</sup> T. Kozłowski, *Aktorski bojkot*, „Rzeczpospolita”, 13 grudnia, b.m. 2011, s. 6.

<sup>18</sup> A. Domosławski, *Teatr epoki Jaruzelskiego*, „Dialog”, nr 2, b.m. 1994, s. 144.

<sup>19</sup> Jan Kelus – urodzony 21 lutego 1942 r. w Warszawie, socjolog, kompozytor, związany z podziemną „S”. W 2006 r. odznaczony Krzyżem Oficerskim Odrodzenia Polski, [http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=Jan\\_Krzysztof\\_Kelus](http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=Jan_Krzysztof_Kelus) (19.04.2011)

<sup>20</sup> Leszek Szarugi (Aleksander Wirpsza) – urodzony 28 lutego 1946 r., poeta, prozaik, historyk literatury, krytyk literacki, K. Boruń, *Leszek Szarugi, [w:] Opozycja polityczna w PRL: Słownik biograficzny 1956–1989*, J. Skórzyński (red. nacz.) i. in., t. III, Warszawa 2006, s. 272–274.

<sup>21</sup> Ernest Bryll – urodzony 1 marca 1935 r. w Warszawie, poeta, prozaik, krytyk literacki, dziennikarz, *Leksykon polskiej...*, dz. cyt., s. 24.

<sup>22</sup> A. Domosławski, *Teatr epoki Jaruzelskiego*, „Dialog”, nr 3, Warszawa 1994, s. 118.

<sup>23</sup> <http://www.teatry.art.pl/!inne/teatralia3/teatrzw.htm>, (19.04.2011); N. Adaszyńska i. in., *Teatralna konspira*, „Teatr”, nr 4, Warszawa 1990, s. 34.

Aktorzy TÓD uczestniczyli w licznych demonstracjach i protestach, na znak solidarności z represjonowanymi opozycjonistami<sup>24</sup>. 13 lutego 1982 r. w wyniku takiej demonstracji milicja zatrzymała kilkoro spośród nich, w tym: Lecha Raczaka, Marcina Kęszyckiego, Tadeusza Janiszewskiego, Lecha Jankowskiego, Romana Radomskiego, Lecha Szczaniackiego oraz Małgorzatę Walas<sup>25</sup>. Pomimo ingerencji służb porządkowych w okresie stanu wojennego TÓD funkcjonował do 1989 r.

Inną inicjatywą było organizowanie przedstawień w świątyniach, gdzie aktorzy wraz z kapłanami stworzyli swój własny teatr kościelny. Teatr współpracował z Prymasowskim Komitetem Pomocy Osobom Pozbawionym Wolności i Ich Rodzinom (PKPOPWiIR) z aktorami: Haliną Mikołajską, Martą Fik, Mają Komorowską, Krystyną Królikiewicz, Ewą Smolińską, Kazimierzem Braunem i Kazimierzem Kaczorem. Spektakle organizowano po odprawionych mszach świętych 13 dnia każdego miesiąca, gdzie na nabożeństwa w intencji wolnej ojczyzny przybywało wielu wiernych.

Hanka Skarżanka jedna z aktorek mówiła, że praca w kościołach była wyjątkową okazją do wspólnego solidaryzowania się ze społeczeństwem w tak trudnym dla narodu okresie stanu wojennego<sup>26</sup>.

Teatry domowe były niezależne, głosiły wolność wypowiedzi dla prawdziwej sztuki artystycznej<sup>27</sup>. Stanowiły odpowiedź na poniedziałkowe Teatry Telewizji, gdzie emitowane ze względu na bojkot aktorów powtórki spektakli spowodowały, że ponad 70% społeczeństwa poparło aktorską inicjatywę domowych przedstawień<sup>28</sup>.

Występujący w domowych teatrach artyści solidaryzowali się z ludźmi internowanymi i represjonowanymi dedykując im wystawiane spektakle oraz organizując zbiórki pieniędzy dla ich rodzin. Działalność w prywatnych mieszkaniach jak i kościołach była symbolem walki artystów z reżimem komunistycznym o wolność słowa i niezależności w życiu kulturalnym.

Komitet Kultury Niezależnej współtworzył również podziemny obieg wydawniczy. Współpracowano z podziemnymi strukturami „Solidarności” Radą Edukacji Narodowej (REN) z Klemensem Szaniawskim, Jerzym Szackim, o. Janem Salijem, Tomaszem Strzemboszem, ks. Janem Sikorskim, Donatą Eską, Adamem Stanowskim, Andrzejem Janowskim, Bronisławem Ginterem oraz Anną Radziwiłł, Radą Nauki Polskiej (RNP) z Barbarą Malak, Michałem Nawrockim i Januszem Grzelakiem oraz Zespołem Oświaty Niezależnej (ZON) z Markiem Frąckowiakiem i Tomaszem

<sup>24</sup> Aktorzy TÓD za swoją działalność byli stale szykanowani przez SB najściami, rewizjami, przesłuchaniami, pobiciami, donosami oraz odbieraniem paszportów, A. Rogulska, *Osemki w agenturalnej sieci*, „Niezależna Gazeta Polska”, 5 października, b.m. 2007, s. 6–7.

<sup>25</sup> D. Przastek, *Środowisko teatru w okresie stanu wojennego*, Warszawa 2005, s. 263.

<sup>26</sup> H. Skarżanka, *Współwinni: Norwid... Miłosz...*, [w:] *Komedianci rzecz...*, dz. cyt., s. 207.

<sup>27</sup> M. Choma-Jasińska, *Sceny prawdy – obszar wolności*, „Rzeczpospolita”, 16–17 maja, b.m. 2009, s. 6–7.

<sup>28</sup> F. Żuber, *Teatr Telewizji w stanie wojennym*, „Teatr”, nr 4, Warszawa 1989, s. 13–16.

Trępką, którzy dzięki specjalnemu Funduszowi Oświaty Niezależnej (FON) wspierali niezależną naukę, wydając podziemne wydawnictwa naukowe zakazane w oficjalnym obiegu wydawniczym<sup>29</sup>.

Z inicjatywy członków komitetu zajmujących się literaturą Andrzeja Kijowskiego oraz Kazimierza Orłosa nawiązano współpracę z oficynami wydawniczymi „CDN”, „NOWA”, „KRAĞ”, „ZNAK”. Działalność komitetu polegała na przygotowywaniu zaplecza finansowego, które przekazywano do wydawnictw. Pracę uwidocznili powstanie specjalnego „Archiwum Solidarności”, gdzie od 1984 r. gromadzono podziemne wydawnictwa<sup>30</sup>. Dzięki współpracy z paryską „Kulturą” Jerzego Giedroycia polskie wydawnictwa podziemne mogły ukazywać się za granicą np. w Belgii w Francji.

Ponadto postanowiono nagrodzić najwybitniejszych artystów specjalnymi wyróżnieniami. W marcu 1983 r. powołano specjalną komisję, która po raz pierwszy wyłoniła laureatów nagród „Solidarności” za rozprzestrzenianie niezależnej kultury i nauki<sup>31</sup>.

W latach 1982–1989 nagrody przyznano w dziedzinie teatru: Jerzemu Jarockiemu za reżyserię „Mordu w katedrze”, Andrzejowi Szczepkowskiemu za rolę w spektaklu „Ambasador”, Zbigniewowi Zapasiewiczowi za rolę w przedstawieniu „Łunin, czyli śmierć Kubusia fatalisty”, Feliksowi Falkowi za spektakl „Protest” wystawionym w teatrze Powszechnym w Warszawie, Kazimierzowi Kutzowi za spektakl telewizyjny „Stary Portfel” oraz Joannie Szczepkowskiej za rolę w przedstawieniu „Lekcja Polskiego” Anny Bojarskiej wystawionego w Teatrze Powszechnym w Warszawie. W gronie nagrodzonych artystów znaleźli się: Edward Dwurnik za cykl obrazów o stanie wojennym, Eugeniusz Get-Stankiewicz za pracę „Zrób to sam”, Zbysław Grzywacz za obrazy o stanie wojennym, Janusz Bogucki i Nina Smolarz za wystawę „Labirynt” wystawioną w kościele Wniebowzięcia Pańskiego w Warszawie oraz Stefan Górski za cykl obrazów „Dekalog”. Za niezależną twórczość literacką nagrody otrzymali: Lech Będkowski, Tomasz Jastrun, Marek Nowakowski za „Raport z obłożonego miasta”, Jan Polkowski, Marta Fik za książkę „Kultura po Jałcie”, Ryszard Krynicki za tom wierszy „Niepodlegli nicości”, Maria Oficerska za pracę wydawniczą nad serią „Biblioteka Myśli Współczesnej”, Wiesława Wiedarska za książkę „Sąd Nieocenzurowany czyli 23 wywiady z krytykami sztuki” oraz Marek Drabowski za książkę „Literatura Polska po 1939 roku”. W dziedzinie filmu nagrody przyznano: Ryszardowi Bugajskiemu za „Przesłuchanie”, Krzysztofowi Kieślowskiemu za „Przypadek”, Andrzejowi Piekutowskiemu za film „Chłopi 81”, Januszowi Zaorskiemu za reżyserię „Matki Królów”, Maciejowi Dejczerowi za film „Trzysta Mil do Nieba”, Ireneuszowi Englerowi za film dokumentalny „Momento grudniowe” oraz Andrzejowi

<sup>29</sup> M. Kunicki-Goldfinger, *Społeczny Komitet Nauki*, [w:] *Solidarność podziemna 1981–1989*, red. A. Friszke, Warszawa 2006, s. 556–564.

<sup>30</sup> P. Sowiński, *Sila wolnego słowa – NOWA, KRAĞ, CDN (1982–1989)*, [w:] *Solidarność podziemna...*, dz. cyt., s. 652.

<sup>31</sup> S. Ligarski, T. Ruzikowski, *Kultura niezależna...*, dz. cyt., s. 73.

Szekutorskiemu za film dokumentalny „Górnicy 88”. W kategorii niezależnej muzyki nagrodę przyznano Witoldowi Lutosławskiemu za kompozycję „III Symfonii”, Wojciechowi Kilarowi za twórczość kompozytorską oraz Ryszardowi Perytowi za cykl kompozycji mozartowskich<sup>32</sup>.

Przyznawano również od 1986 r. za niezależną działalność literacką nagrody imienia Andrzeja Kijowskiego zmarłego w 1985 r. członka komitetu. Jury w składzie: Jacek Bocheński, Teresa Burek, Jarosław Marek-Rynkiewicz, Wiktor Woroszyński wyróżniło w latach 1985–1990 następujące osoby: Adama Michnika, Adama Zagajewskiego, Włodzimierza Boleckiego, Annę Bojarską, Krzysztofa Dorosza oraz Jana Walca<sup>33</sup>.

Komitet Kultury Niezależnej swoją działalność prowadził do 1989 r. Na ostatnim zebraniu rozliczono i podsumowano jego pracę a sprawozdanie zostało zaakceptowane przez ekspertów Tadeusza Kielanowskiego, Bogdana Korzeniowskiego oraz Stanisława Lorentza.

Komitet Kultury Niezależnej był niezależną instytucją wspierającą młodych artystów, którzy po 13 grudnia 1981 r. prowadzili podziemną działalność artystyczną. Dzięki wsparciu komitetu organizowano niezależne wystawy artystyczne, tworząc podziemny obieg kulturalny, który rozwinął nowy nurt artystyczny zwany „POKOŁENIEM 80”.

Również podziemna działalność teatralna była w okresie stanu wojennego ostoją dla ludzi zmagających się z trudem dnia codziennego, którzy mogli zapomnieć o otaczających ich problemach politycznych, gospodarczych i społecznych. Zniesienie stanu wojennego 22 lipca 1983 r. nie doprowadziło do zawieszenia podziemnych występów lecz z każdym następnym rokiem ilość spektakli zwiększała się przyciągając coraz szersze masy ludzi. Do końca istnienia PRL działalność domowych teatrów nie została zalegalizowana. Dlatego organizowane domowe przedstawienia na stałe wpisały się w obraz opozycji antykomunistycznej lat osiemdziesiątych, która swoją działalnością przyczyniła się do zniesienia rządów komunistycznych w 1989 r.

---

<sup>32</sup> K. Zalewska, *Kultura w stanie...*, dz. cyt., s. 313–331; A. Galińska-Toborek, *Plastyka w kościele w latach 1981–1989. Trwale przymierze czy epizod?*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, nr 1, Warszawa 2005, s. 196; „*Kultura Niezależna*”, nr 59, b.m. 1990, s. 3–4.

<sup>33</sup> „*Kultura Niezależna*”, nr 16, b.m. 1986, s. 4.

### ***Streszczenie***

Celem artykułu jest przedstawienie niezależnej działalności kulturalnej w latach stanu wojennego. Dzięki powstaniu Komitetu Kultury Niezależnej po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego, mogła rozwijać się podziemna niezależna od władz państwowych kultura i sztuka. W uznaniu dla niezależnych twórców artystycznych komitet przyznawał specjalne nagrody. Działalność komitetu prowadzona była do 1989 r., kiedy po zmianach ustrojowych legalnie funkcjonowała wolna i niezależna kultura, organizacja wypełniwszy wszystkie swoje zadania została rozwiązana.

### ***Summary***

The article presents an independent cultural activity in a period of martial law in Poland. Independent and Underground culture and art could progress thanks for Independent Culture Committee. The activity of Independent Culture Committee was led until 1989. The organization fulfilled its duties and it was dissolved. After the system's change free and independent activity of artists could be functioned.